

Je sens qu'il en est advenu de même. Les plaintes qui me cornent aux oreilles sont comme cela : « Oisif ; froid aux offices d'amitié et de parenté et aux offices publiques ; trop particulier. » Les plus injurieux ne disent pas : « Pourquoi a-t-il pris ? Pourquoi n'a-t-il payé ? » Mais : « Pourquoi ne quitte-t-il ? ne donne-t-il ? »

Je recevrais à faveur qu'on ne désirât en moi que tels effets de superérøgation. Mais ils sont injustes d'exiger ce que je ne dois pas, plus rigoureusement beaucoup qu'ils n'exigent d'eux ce qu'ils doivent. En m'y condamnant, ils effacent la gratification de l'action et la gratitude qui m'en serait due : là où le bien-faire actif devrait plus peser de ma main, en considération de ce que je n'en ai passif nul qui soit. Je puis d'autant plus librement disposer de ma fortune qu'elle est plus mienne. Toutefois, si j'étais grand enlumineur de mes actions, à l'aventure rembarrerais-je bien ces reproches. Et à quelques-uns apprendrais qu'ils ne sont pas si offensés que je ne fasse pas assez, que de quoi je puisse faire assez plus que je ne fais.

Mon âme ne laissait pourtant en même temps d'avoir à part soi des remuements fermes et des jugements sûrs et ouverts autour des objets qu'elle connaissait, et les digérait seule, sans aucune communication. Et, entre autres choses, je crois à la vérité qu'elle eût été de tout incapable de se rendre à la force et violence.

Mettrai-je en compte cette faculté de mon enfance : une assurance de visage, et souplesse de voix et de geste, à m'appliquer aux rôles que j'entreprenais ? Car, avant l'âge,

Alter ab undecimo tum me vix ceperat annus,

j'ai soutenu les premiers personnages ès tragédies latines de Buchanan, de Guérente et de Muret, qui se représentèrent en notre collège de

1. Όλη αυτή ή περικοπή ως τò τέλος του επόμενου παραγράφου, που την πρόσθεσε ο Montaigne εκ των υστέρων στο κείμενό του (και που περιλήφθηκε στη μετά τò θάνατό του έκδοση των Δοκιμίων του 1595), γραμμένη μετά την τετραετία 1581-1585 όπου ο φιλόσοφος είχε χρηματίσει δήμαρχος του Μπορντώ, είναι σα μια έμμεση απάντηση στις επικρίσεις που του είχαν γίνει για τή δημαρχία του.

2. Ο Montaigne λέει : « Καταδικάζοντάς με ».

3. Όλη αυτή ή φράση είναι κάμποσο σκοτεινή. (Βλ. σχετικό σχόλιο στα

Αισθάνομαι ' ότι έτσι ἀκριβῶς ἔγινε. Τὰ παράπονα πού σφυραῖνε στ' αὐτιά μου εἶναι. τέτοια: « Εἶναι τεμπέλης· ψυχρὸς στὰ χρέη τῆς φιλίας καὶ τῆς συγγένειας καὶ στὰ δημόσια καθήκοντα· πάρα πολὺ κλεισμένος στὸν ἑαυτό του. » Κι ἐκεῖνοι ἀκόμα πού πιὸ πολὺ μὲ βρίζουν, δὲ λένε: « Γιατί πῆρε; Γιατί δὲν πλήρωσε; » Ἄλλά: « Γιατί δὲ χαρίζει τὸ χρέος; Γιατί δὲ δίνει; »

Θὰ τὸ θεωροῦσα χάρη ἂν ἀπλῶς ζητοῦσαν ἀπὸ μένα κάτι τέτοιες ὑπηρεσίες πού ξεπερνοῦνε τὰ ὅσα ἔχω ὑποχρέωση νὰ κάμω. Ἄλλὰ εἶναι ἄδικοι ν' ἀπαιτοῦν ἀπὸ μένα ὅ,τι δὲν ὀφείλω, πολὺ πιὸ ἐπίμονα παρὰ ὅ,τι ζητοῦνε ἀπ' τοὺς ἑαυτοὺς τους ἐκεῖνα πού ὀφείλουν νὰ κάμουν. Ὑποχρεώνοντάς με² [νὰ κάμω τίς πέρα ἀπὸ τὸ χρέος μου αὐτὲς πράξεις], σβήνουν τὴν ἀνυστεροβουλία τῆς πράξης καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη πού θὰ μοῦ χρωστιόταν γι' αὐτήν: ἐνῶ οἱ ὄχι ἀναγκαστικὲς καλοσύνες μου θὰ ἔπρεπε νὰ βαραίνουν περισσότερο, μὰ καὶ δὲν κάνω καθόλου ἀναγκαστικὲς καλοσύνες³. Μπορῶ τόσο πιὸ ἐλεύθερα νὰ διαθέσω τὴν περιουσία μου, ὅσο εἶναι πιότερο δική μου. Ὡστόσο, ἂν ἦμουν μεγάλος ἐγκωμιαστὴς τῶν πράξεών μου, θὰ μπορούσα ν' ἀντικρούσω τυχὸν καλὰ τοῦτες τίς κατηγορίες. Καὶ θὰ μάθαινα σὲ μερικὸς ὅτι δὲν πειράζονται τόσο γιὰ τὸ ὅτι δὲν κάνω περισσότερα, ὅσο γιὰ τὸ μπορῶ νὰ κάμω πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα κάνω.

Ἡ ψυχὴ μου ὥστόσο τὸν ἴδιο αὐτὸ καιρὸ⁴ ἐνιωθε μέσα της αἰσθήματα δυνατὰ καὶ [ἔκανε] κρίσεις σίγουρες καὶ ἀνοιχτὲς γύρω ἀπ' τὰ πράγματα πού μάθαινε, καὶ τὰ χώνευε μονάχη, χωρὶς νὰ τὴ βοηθεῖ κανένας. Καὶ ἀνάμεσα σ' ἄλλα, νομίζω ἀληθινὰ ὅτι θὰ ἦτανε ὀλότελα ἀνίκανη νὰ δεχτεῖ τὸ ζόρισμα καὶ τὴ βία.

Νὰ ἀναφέρω καὶ τὴν ιδιότητα αὐτὴ τῶν παιδιάτικων χρόνων μου: μιὰ σιγουριὰ ἔκφρασης, καὶ εὐστροφία φωνῆς καὶ χειρονομίας, πού εἶχα στοὺς ρόλους πού ἔπαιζα; Γιατὶ, μικρός,

Alter ab undecimo tum me vix ceperat annus⁵,

κράτησα τοὺς πρώτους ρόλους στὶς λατινικὲς τραγωδίες τοῦ Μπάκαναν, τοῦ Guérente καὶ τοῦ Muret, πού παραστάθηκαν στὸ κολλέγιό μας τῆς

Κυριότερα Κεφάλαια καὶ Ἀποσπάσματα τῶν « Δοκιμίων », ἔκδ. Hachette, Παρίσι, 1911, σελ. 89, σημ. 6.)

4. Ὁ Montaigne γυρίζει στὰ χρόνια τῆς φοίτησής του στὸ κολλέγιο.

5. « Μόλις βρισκόμουν τότε στὸ δωδέκατο χρόνο τῆς ἡλικίας μου. » (Βιογίλιος, Βουκολικά, VIII, 39.)

Guyenne avec dignité. En cela Andreas Goveanus, notre principal, comme en toutes autres parties de sa charge, fut sans comparaison le plus grand principal de France: et m'en tenait-on maître ouvrier. C'est un exercice que je ne méloué point aux jeunes enfants de maison: et ai vu nos Princes s'y adonner depuis en personne, à l'exemple d'aucuns des Anciens, honnêtement et louablement.

Il était loisible même d'en faire métier aux gens d'honneur en Grèce: « *Aristoni tragico actori rem aperit: huic et genus et fortuna honesta erant; nec ars, quia nihil tale apud Græcos pudori est, ea deformabat.* »

Car j'ai toujours accusé d'impertinence ceux qui condamnent ces ébattements, et d'injustice ceux qui refusent l'entrée de nos bonnes villes aux comédiens qui le valent, et envient au peuple ces plaisirs publics. Les bonnes polices prennent soin d'assembler les citoyens et les rallier, comme aux offices sérieux de la dévotion, aussi aux exercices et jeux; la société et amitié s'en augmente. Et puis on ne leur saurait concéder des passe-temps plus réglés que ceux qui se font en présence d'un chacun et à la vue même du magistrat. Et trouverais raisonnable que le magistrat, et le prince, à ses dépens, en gratifiât quelquefois la commune, d'une affection et bonté comme paternelle; et qu'aux villes populeuses il y eût des lieux destinés et disposés pour ces spectacles: quelque divertissement de pires actions et occultes.

Pour revenir à mon propos, il n'y a tel que d'allécher l'appétit et l'affection, autrement on ne fait que des ânes chargés de livres. On leur donne à coups de fouet en garde leur pochette pleine de science, laquelle, pour bien faire, il ne faut pas seulement loger chez soi, il la faut épouser.

-
1. Πορτογάλος, γυμνασιάρχης στο κολλέγιο της Γουϊέννης απ' τὰ 1534 ὡς τὰ 1547. Στὰ 1547 πῆγε στὴν Κοϊμπρα, ὅπου ἄνοιξε ἕνα λύκειο καὶ ὅπου πέθανε μετὰ ἕνα χρόνο.
 2. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀνήκαν στὴν καλὴ κοινωνικὴ τάξη, οἱ ἀστοί, οἱ μεγαλοαστοί.
 3. « Φανερώνει τὴν πρόθεσή του στὸν τραγικὸ ἠθοποιὸ Ἀρίστωνα, ποὺ ἦταν ἕνας ἄνθρωπος καλῆς κοινωνικῆς σειρᾶς χάρη στὸ σόι καὶ στὸν πλοῦτο του, καὶ ἡ τέχνη του δὲν τοῦ ἀφαιροῦσε τίποτε ἀπὸ τὴν ἐκτίμησι τῶν συμπολιτῶν του· γιατί ἡ τέχνη

Γουιέννης εὐπρόσωπα. Σὲ τοῦτο, ὁ Ἄνδρέας Γκοβεάνους¹, ὁ γυμνασιάρχης μας, ὅπως καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα τῆς γυμνασιαρχίας του, στάθηκε δίχως σύγκριση ὁ πιὸ σπουδαῖος γυμνασιάρχης τῆς Γαλλίας· καὶ μένα μὲ εἶχαν σὲ δαῦτες γιὰ ξεφτέρι. Εἶναι μιὰ ἄσκηση πού δὲν τὴν κατακρίνω καθόλου στὰ παιδιὰ τῶν οἰκογενειῶν· καὶ εἶδα ἀργότερα τοὺς πρίγκιπες μας νὰ ἐπιδίδονται σὲ δαύτην αὐτοπροσώπως, ὅπως μερικοὶ ἀρχαῖοι, μὲ τιμὴ καὶ μὲ ἔπαινο.

Μποροῦσαν ἀκόμα καὶ οἱ ἔντιμοι ἄνθρωποι² νὰ ἔχουν ἐπάγγελμα τὴν ἠθοποιία στὴν Ἑλλάδα: « *Aristoni tragico actori rem aperit: huic et genus et fortuna honesta erant; nec ars, quia nihil tale apud Græcos pudori est, ea deformabat.* »

Γιατὶ εἶπα πάντα ὅτι εἶναι ἀνίδεοι ὅσοι κατηγοροῦν αὐτὲς τὶς διασκεδάσεις, καὶ ἀδικοὶ ὅσοι δὲν ἐπιτρέπουν νὰ μποῦν στὶς καλὲς πολιτεῖες μας οἱ ἠθοποιοὶ πού τὸ ἀξίζουν νὰ μποῦν, καὶ δὲν ἀφήνουν τὸ λαὸ νὰ χαρεῖ τὶς δημόσιες αὐτὲς διασκεδάσεις. Οἱ καλὲς πολιτεῖες φροντίζουν νὰ μαζεῦουν τοὺς πολίτες, καὶ νὰ τοὺς ἐνώνουν, ὅπως στὶς σοβαρὲς συγκεντρώσεις τῆς εὐλάβειας, τὸ ἴδιο καὶ στὰ ἀγωνίσματα καὶ στὰ παιχνίδια· ἡ κοινωνικότητα καὶ ἡ φιλία αὐξάνουν μὲ δαῦτα. Καὶ ὕστερα, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς προσφέρει κανεὶς διασκεδάσεις πιὸ σύμφωνες μὲ τὰ καλὰ ἦθη ἀπὸ κείνες πού γίνονται μπροστὰ στὸν καθένα καὶ μπρὸς καὶ στὸν ἴδιο τὸν ἀρχοντα. Καὶ θάβρισκα λογικὸ ὁ ἀρχοντας, καὶ ὁ βασιλιάς, μὲ ἔξοδά του, νὰ πρόσφερνε τέτοια θεάματα κάποτε στοὺς πολίτες, μὲ μιὰ ἀγάπη καὶ καλοσύνη σὰν πατρική· καὶ στὶς πολυάνθρωπες πόλεις νὰ ὑπῆρχαν μέρη προορισμένα καὶ διευθετημένα γι' αὐτὰ τὰ θεάματα: πού θὰ τραβοῦσαν τὸ νοῦ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὶς κακὲς καὶ κρυφὲς πράξεις.

Γιὰ νὰ γυρίσω στὸ θέμα μου, δὲν εἶναι τίποτα καλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ ἀκονίζει κανεὶς τὴν ὄρεξη καὶ τὴν ἀγάπη, ἀλλιῶς δὲ φτιάχνει παρὰ γαιδάρους φορτωμένους βιβλία. Τοὺς δίνουν μὲ βουρδουλιὲς νὰ φυλάξουν τὴν τσεπούλα τους γεμάτη μὲ σοφία, τὴν ὁποία, γιὰ νὰ εἶναι ὠφέλιμη, δὲν πρέπει μόνο νὰ τὴν ἔχουμε σπίτι μας, πρέπει νὰ τὴν παντρευτοῦμε.

αὐτὴ δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀτιμωτικὸ στὴν Ἑλλάδα. > (Τίτος-Λίβιος, XXIV, 24.) Ἐκεῖνός πού « φανέρωσε τὴν πρόθεσή του » ἦταν κάποιος Ἄνδρανόδωρος, πού ἐξύφανε μιὰ συνωμοσία ἐναντίον τῶν Ρωμαίων τῶν Συρακουσῶν.